

**VALEA JIULUI (1848—1914). PRINCIPALELE PROBLEME
SOCIAL-ECONOMICE OGLINDITE ÎN REVISTA
„MONTANISTICA ȘI METALURGIE”**

**DUMITRU PELIGRAD
TIBERIU GAGY**

Revista „**MONTANISTICA ȘI METALURGIE**” a fost fondată în anul 1922 de Asociația conductorilor tehnici minieri din România, ca revistă „oficioasă” cu apariție lunară. Redacția (și administrația ei) se găseau la Petroșani (Mina „EST”, avînd ca editor pe Arpad Schreiber și ca redactor responsabil pe Ștefan Tomuța, ambii conductori minieri (cu diplomă) și talentați publiciști, avînd o „veche dragoste” pentru munca lor nobilă și nutrinđ o „dorință fierbinte de a putea contribui în cea mai deplină măsură la binele și prosperarea culturii miniere”.¹

Revista apărea bilingvă (în limbile română și maghiară) mai bine de un deceniu, în calitate de revistă tehnică minieră, inserînd articole și studii relative la exploatările miniere din Transilvania și Banat, materiale informative din activitatea asociației, informații succinte despre producția carboniferă din țară și din alte țări (S.U.A., Cheoslovacia, Germania, Anglia, Ungaria etc.), reclame, anunțuri etc.

Pe parcursul mai multor numere din anii 1926—1927 s-a încercat o prezentare a Văii Jiului din punct de vedere geologic-geografic, social-economic și cultural-artistic, fixîndu-se ca repere cronologice : 1840—1926.

Ne permitem, în cele ce urmează, să redăm din multitudinea aspectelor bazinului carbonifer Valea Jiului, oglindite de revistă, cîteva probleme economico-sociale pentru intervalul de timp 1848—1914, deci de la revoluția burghezo-de-

mocratică din 1848 „moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism” pînă la începutul primului război mondial, în care poporul nostru a luptat „pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale”².

Făcîndu-se un succint istoric al exploatării cărbunilor pe plan european, se amintește, potrivit unor date „autentice”, de începutul exploatării diamantului negru în Anglia prin secolul al IX-lea, în Belgia prin secolul al XIII-lea, în Franța prin secolul al XIV-lea, în Germania (reg. Saar) — pe la 1400, în S.U.A. — pe la 1820 ș.a.³

Despre minele de cărbuni din Transilvania și Banat se face precizarea că ele au fost deschise mai tîrziu, în jurul anului 1830 (cele de la Steyerlac-Anina-Reșița). La 1840 s-a început exploatarea minelor din Drencova, iar în Valea Jiului și în alte locuri „mai însemnate”, pornirea lucrărilor „de producere” s-a realizat pe la 1860⁴. Totuși, în Valea Jiului, s-au făcut explorări de pe la 1840, de către frații Hoffman și Carol Maderspach, continuînd și în deceniul următor, cînd își face prezența în Valea Jiului „S.A. minieră și metalurgică din Brașov”, prima societate care a lucrat în Valea Jiului⁵. Această societate a acaparat terenuri spre est (de la Petroșani pînă la Petrila) și spre vest (pînă la Vulcan), începînd construirea galeriilor principale „de Vest și de Est” în anul 1868.

Lucrările miniere din Vale, devenind ample și profunde, s-a simțit, evident, lipsa oamenilor de „branșă”. Inițial au fost aduși mineri din jurul Abrudului, Roșiei Montane etc., apoi au venit o serie de mineri germani din Bucovina și secui din Harghita.

Societatea brașoveană a efectuat lucrări de înaintare în galeriile principale din partea de vest a Petroșanilor (pînă la circa 500 m) și din partea estică (cu circa 1 200 m), reușind să extragă o primă producție de cărbuni. În anul 1871 producția zilnică înregistra doar cîteva vagoane, iar în 1872—1873 a ajuns la aproximativ 30 vagoane, considerată o producție „record”, care se și serba întotdeauna în chip deosebit⁶.

„Scoaterea” de cărbuni la Lupeni ar începe, potrivit revistei, la anul 1884, cărbunii extrași fiind transportați apoi

căruia la Petroșani, de unde se încărcău în vagoane. Este menționat Rafael Hoffman ca inițiator al exploatării de cărbuni din Lupeni și evidențiat pentru interesul deosebit purtat dezvoltării minelor de aici. Între altele, el este cel care „a trimis în mai multe rânduri mostre de cărbuni în Germania, unde s-a constatat apoi că, din cărbunii de Lupeni se poate face cocs”. Evident, în urma acestei constatări, valoarea exploatărilor de aici a înregistrat o sensibilă creștere⁷.

În august 1870 a fost predată circulației linia ferată Simeria—Petroșani, iar în iulie 1892 — linia ferată Petroșani—Lupeni, realizări notabile care au condus la intensificarea activității de investiții și producție în partea centrală și vestică a bazinului carbonifer jian.

Pentru anul 1897 se menționează începerea lucrărilor de pregătire în Valea Lupului (Vulcan), unde se construiesc: un funicular, o separație și locuințe muncitorești⁸.

Statul austro-ungar, în baza unui program elaborat din vreme, a efectuat mari investiții și câteva explorări „adîncind două sonde în 1907 și 1908”. În partea nordică a Petroșanilor a fost construită o separație nouă, impresionantă ca mărime. Paralel s-a lucrat la realizarea unui tunel „care trece pe sub dealul dintre Jiu și pîriul din Bolii”. La Jieț a fost ridicată o centrală electrică provizorie care asigură exploatărilor miniere curentul electric necesar. Concomitent au demarat lucrările pentru noua centrală electrică de lângă separație, finalizată în 1912 la care era racordat și Petroșanii pentru iluminat.⁹

Este consemnată, pentru aceeași perioadă de timp, construirea unei fabrici de cărămidă, care, anual producea 5 milioane de cărămizi.

În 1913 statul a fost interesat în electrificarea transportului pe calea ferată, în care scop a fost montată o conductă electrică așa încît funicularul existent a devenit de prisos. Paralel s-au investit fonduri mari pentru redeschiderea exploatărilor din Lonea, edificarea locuințelor pentru funcționari și muncitori, ridicarea de noi puțuri și galerii, amenajarea modernă a minelor, montarea funicularului etc.

Producția exploatărilor miniere din Valea Jiului a crescut simțitor pînă în 1914 și, firește, și efectivul muncitorilor¹⁰.

Evoluția minelor de cărbuni a fost înruiată nu numai de „producerea în masă”, ci și de situația socială (specială) cu care se corelează. Exploatarea minierei au stat mult timp „în serviciul orientării capitaliste” care a manifestat tendința de a reuni „cercuri pe cât posibil de întinse”, contribuind la apariția chestiunilor sociale (muncitorești) caracteristice pentru epoca modernă și la „nașterea mișcărilor” pentru soluționarea acestora.

Rezultatele muncii minerului stau, potrivit aprecierilor revistei, nu numai în relație cu „instrumentele moderne” (tehnica) ci și sub influența „dispoziției individuale, împrejurărilor de trai, stării morale, nivelului intelectual al lucrătorului”¹¹.

Referitor la „chestia” locuințelor muncitorești aflăm, după o succintă incursiune în evul mediu, că numai necesitățile minelor de cărbuni, moderne, au dat un imbold progresului social pe acest făgaș, reliefat, în speță „de două puncte de vedere sociale mai proeminente: igiena modernă și așezarea stabilă a muncitorilor”. În consecință se fac recomandări vizînd construirea coloniilor muncitorești (începute la Petroșani în jurul anului 1869): „Un principiu de fond pentru construirea coloniilor muncitorești este mai departe ca acestea să fie pe cât se poate de aproape de mină, unde lucrează muncitorul, ca osteneala grea cauzată de depărtarea mare ce trebuie să o străbată, să nu înruiască în mod nefavorabil capacitatea sa de lucru. Apă bună, canalizare cum se cade și evitarea terenului igrasios, precum și respectarea cerințelor sanitare moderne la construirea caselor, toate acestea sînt mijloacele cele mai apte pentru augmentarea mulțumirii, bunăstării familiale, traiului moral și, indirect, a capacității de muncă a lucrătorului...”¹².

Se fac recomandări privind „sprijinirea și cultivarea igienei”, accentuîndu-se necesitatea existenței medicilor minieri¹³.

„Chestia” muncitorească ar avea, în concepția sociologilor revistei, două laturi: una economică, cealaltă socială, care sînt inseparabile.

În vederea îmbunătățirii „stării” lor, minerii, încă de timpuriu, au recurs la „încetarea colectivă a muncii” pînă la satisfacerea pretențiilor. Încetarea muncii implica, de re-

gulă, rezistența armată, iar reluarea lucrului se făcea „numai după oprimarea cu ajutorul forței brahiale” a mișcărilor „de violență”.

Vechile mișcări sociale ale muncitorilor mineri aveau, în aceeași concepție, mai mult caracterul unor „rezistențe sporadice și instantanee”, fiind „reacții contra abuzurilor” care au avut loc. Nemulțumirile erau generate, de regulă, de „tratamentul insuportabil, exploatarea fizică a lucrătorilor, ori, mai târziu, împrejurarea că patronii construngeau muncitorii să cumpere de la ei alimente și băuturi scumpe, ori se amestecau astfel în viața lor socială, îi sileau să le dea „plocoane” (!); superiorii lor nu administrau minele cinstit, plata nu o căpătau regulat ori li se făcea numai în valută slabă; alimentele li se socoteau foarte scump; în loc de muncitori adulți, adică mai scumpi, se angajau copii cu plată mai mică...”¹⁴.

Mișcarea muncitorească din Valea Jiului ar putea prezenta, potrivit specialiștilor revistei, următorul tablou succint: prima grevă a avut loc în anul 1878 (în vremea directorului societății brașovene Beneș). Peste 14 ani, în 1892, s-a desfășurat o altă grevă (în timpul directorului de societate Tallatschek). Aceste greve sînt considerate de puțină însemnătate. Mai târziu, în timpul directorului Andreics al societății „Salgotarjan”, a avut loc greva din 1906 „care a ieșit dintre cadrele modeste ale grevelor anterioare”. În vederea reprimării ei, a fost detașată în Valea Jiului o unitate militară de 1 000 de oameni¹⁵.

În aceeași vreme, „mișcărilor socialiste” erau interzise în Imperiul dualist austro-ungar, iar lucrătorii își achitau cotizațiile „numai în ascuns”. Doar la Budapesta și în centrele industriale mai importante existau „asociațiuni aprobate” ale socialiștilor. O serie de „agitatori” vizitau „în taină” coloniile industriale și miniere „agitînd prin toată țara”¹⁶.

În timpul primului război mondial, în 1916, a fost declanșată o grevă „puternică”, iar după 1920 se consideră că nu s-au mai produs mișcări sociale notabile.¹⁷

Sub aspect edilitar, aflăm că după anul 1869 au fost construite numeroase clădiri „mai de văză” în jurul pieței (vechi) a Petroșanilor, unele transformate în „prăvălii” (prăvălia lui Ruder, a lui Masvilagi; familiile respective sînt

considerate ca promoitoare ale comerțului cu „colontale, manufactură și haine” în Valea Jiului); alte clădiri au fost transformate în: farmacie, cîrciumi, primărie (ultima construcție a fost realizată de Arpad Barcsay, servind inițial și de hotel).

În anul 1905, cu concursul societății „Salgotarjan”, a fost edificat Cazinoul funcționarilor (pe actuala str. Mihai Viteazul), iar în 1909 a fost „aranjat” parcul din fața acestuia. Un aport deosebit la „împodobirea” Petroșanilor cu clădiri frumoase și utile, l-a adus Vasile Ianza, fost pretor ¹⁸.

În pofida prea multor „necazuri”, muncitorul român, consideră revista, învață repede „lucrarea minieră, caracterul său este deschis; în tinerețe se disciplinează mai anevoie, iar în vîrsta bărbăției devine mai serios și mai iubitor de pace, cu caracter mai statornicit”. Capacitatea de muncă este „mijlocie”, însă, cu timpul, el poate concura pe cei mai buni muncitori din alte țări: „...Minerul român se deosebește de minerul de altă „nație” și prin aceea că, cunoaște mai bine ce-i bunacuviință, este mai umilit, este tenace la lucru, sprinten și priceput. În anumite lucrări își câștigă mare agilitate. Nu-l prea poți îndupleca la strămutări continue, căci se leagă de glic, de satul său. În țara noastră este cel mai stabil „soi” de muncitor...” ¹⁹.

N O T E

¹ „Montanistica și metalurgie”, anul VI, 1927, nr. 1—2, p. 3.

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, E.P., Buc., 1975, p. 32, 37.

³ „Montanistică și metalurgie”, anul V, 1926, nr. 7—8, p. 3.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, nr. 9—10, p. 8.

⁶ Idem, anul VI, 1927, nr. 1—2, p. 4. Un material statistic (inedit) ne evidențiază producția de cărbuni și efectivul muncitorilor din Valea Jiului între 1868—1930; pentru 1871 găsim 48 306 tone și 341

muncitori; pentru 1872 — 83 117 tone și 440 muncitori; pentru 1873 — 80 920 tone și 400 muncitori (Cf. „Tablou despre producția de cărbuni și efectivul muncitorilor în Valea Jiului de la 1868—1930”, în colecția muzeului din Petroșani).

⁷ Idem, nr. 5, p. 6.

⁸ Idem, nr. 6—7; Societatea „Salgotarjan” construiește la Vulcan o centrală electrică, iar în anul 1900, tot aici, începe săparea puțului „Ghorin”, punindu-se în funcțiune uzina electrică dotată cu un generator de 100 kVA. La aceeași cumpănă de veacuri, Valea Jiului a produs: 880 657 tone cărbune, din care majoritatea (516 890 t) a revenit societății amintite (Cf. Ing. Giuclea Gh. și colectiv, Centenarul exploatării industriale a cărbunelui în bazinul carbonifer Valea Jiului 1868—1968, p. 21).

⁹ Ibidem.

¹⁰ În 1913 s-au extras 2 230 000 tone cărbune din minele Văii Jiului; tot atunci lucrau aici 13 868 mineri (Cf. I.S. Gruescu, Cornelia Grumăzescu, județul Hunedoara, E.A. R.S.R., Buc., 1970, p. 90 și urm.; N. Maghiar, St. Olteanu, Din istoria mineritului în România, E.S., 1970, p. 239; în 1914, producția de cărbune a Văii Jiului a ajuns la circa 19 383 350 q, situînd bazinul printre cele fruntașe ale monarhiei austro-ungare).

¹¹ „Montanistică și metalurgie”, an V, 1926, nr. 9—10, p. 4.

¹² Idem, an VI, 1927, nr. 1—2, p. 4.

¹³ Idem, nr. 3—4, p. 4.

¹⁴ Idem, nr. 5, p. 4.

¹⁵ Idem, anul VI, 1927, nr. 3—4, 5, 6—7.

¹⁶ Ibidem. Vezi și N. Gh. Munteanu, Gh. I. Ioniță, Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu, E.P., Buc., 1971, p. 13—14.

¹⁷ „Montanistică și metalurgie”, an. VI, 1927, nr. 6—7, p. 4. În temeiul unor documentări personale (în arhive și biblioteci) putem com-

pleta tabloul — sumar — al mișcării muncitorilor mineri din Valea Jiului, aducînd următoarele date: o primă grevă, pe aceste meleaguri, s-a desfășurat la Petrila în toamna anului 1848, cînd muncitorii au „atacat lămpăria”, au tăiat „foalele de la ventila-toare”, au înfundat „burlanele” pentru evacuarea apei din galerii, după care s-au retras în pădure.

În anii 1874—1875 muncitorii mineri din Vale s-au ridicat la luptă împotriva condițiilor de viață inumane, la cîțiva ani, deci, de la greva din 1868 organizată de muncitorii constructori ai căi ferate Simeria—Petroșani (în vederea sporirii salariilor).

¹⁸ „Montanistică și metalurgie”, anul V, 1926, nr. 11—12; anul VI, 1927, 1927, nr. 1—2, p. 5—6.

¹⁹ Idem, anul VI, 1927, nr. 6—7, p. 3.

VALEA JIULUI (1848—1914). PRINCIPALELE PROBLEME
SOCIAL-ECONOMICE OGLINDITE ÎN REVISTA
„MONTANISTICA ȘI METALURGIE“

R e z u m a t

Ducându-și existența în condiții grele, exploatați de societățile capitaliste, minerii — considerați de revista „Montanistică și metalurgie“ „cei mai stabili muncitori“ ai țării, capabili să asigure „continuitatea și nivelul general de producție a minerilor“, au fost o prezență activă, energică, exemplară în marile acțiuni pe care masele populare din România le-au desfășurat în scopul apărării și afirmării ființei naționale, pentru eliberarea din jugul exploatării, pentru independență și progres social.

În cadrul acestor lupte revoluționare pentru o viață mai demnă, omenească s-a sudat prietenia dintre minerii români, maghiari, germani etc., accentuându-se spiritul de solidaritate în munca și lupta lor comună.

„Problema“ muncitorească — surprinsă de revista tehnică minieră sub laturile: socială și economică, inseparabile — nu s-a putut „cumpăni și dezlega corect“ decît în anii edificării societății socialiste, cînd minerii Văii Jiului au dovedit și dovedesc, prin eroica lor activitate, un înalt patriotism, fiind permanent la înălțimea trecutului lor glorios,